

מפעל דף היומי בעיון

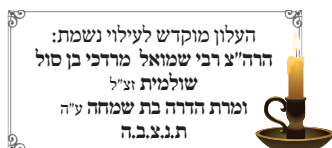
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

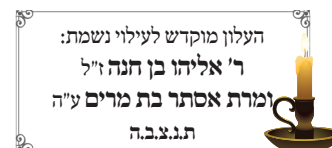
כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום ג' ט"ז אייר - יום ב' כ"א אייר תשפ"א

מסכת יומא ט"ז-כ"ב

שבוע פרשת אמור

דף ט"ז

(מתחיל בדף ט"ז ב') תנן התם, אמר להם הממונה: צאו והביאו טלה מלשכת בית הטלאים. והלא לשכת הטלאים היתה במקצוע צפונית מערבית, וארבע לשכות היו שם: אחת לשכת הטלאים, ואחת לשכת החותמות, ואחת לשכת בית המוקד, ואחת לשכה שעושין בה לחם הפנים. ורמינהו: ארבע לשכות היו לבית המוקד כקטוניות הפתוחות לטרקלין, שתיים בקודש ושתיים בחול, וראשי פספסין מבדילין בין קודש לחול. ומה היו משמשות? מערבית דרומית - היא היתה לשכת טלי קרבן, דרומית מזרחית - היא לשכה שהיו עושין בה לחם הפנים, מזרחית צפונית - בה גנזו בית חשמונאי אבני מזבח ששקצום מלכי יון, צפונית מערבית - בה יורדין לבית הטבילה. אמר רב הונא: מאן תנא מדות - רבי אליעזר בן יעקב היא.

היכן היתה לשכת הטלאים

כהמשך לסוגיא למעלה שדנה איזה תנא שנה את מס' יומא ומס' תמיד, דנה כאן הגמ' בסתירת המשניות בין מס' תמיד למס' מידות.

שבמשנה בתמיד [ל' א', פ"ג מ"ג] מבואר שלשכת הטלאים היתה בצד מערבי צפוני של בית המוקד, ואילו במשנה במידות [פ"א מ"ו] מבואר שלשכת הטלאים היתה בצד מערבי דרומי של בית המוקד. ומיישבת הגמ', שהתנא ששנה את מס' מידות הוא ר"א בן יעקב, והוא הסובר שהיתה בצד מערבי דרומי, דלא כסתם משנה בתמיד.

וברמב"ם בהלכות בית הבחירה [פ"ה ה"י] העתיק כהמשנה במידות שלשכת הטלאים היתה בקרן מערבית דרומית.

... הכי נמי מסתברא דרבי אליעזר בן יעקב היא, דתנן: כל הכתלים שהיו שם היו גבוהין, חוץ מכותל מזרחי. שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה, ומכוון ורואה כנגד פתחו של היכל בשעת הזאת הדם ...

כיצד היה הכהן השורף את הפרה בהר המשחה רואה את ההיכל

הגמ' מביאה בזה עוד ראייה שמס' מידות נשנית עפ"י שיטת ראב"י, ששינונו [מידות פ"ב מ"ד] שכותלי הר הבית והעזרה היו גבוהים [יותר מעשרים אמה], חוץ מהכתלים שהיו בצד מזרח, וזה מחמת שהכהן המזה מדם הפרה אדומה בהר הזיתים, צריך לראות ממקומו את ההיכל, וכמו שנאמר [במדבר יט ד] "וזהו אל נכח פני אהל מועד מדמה שבע פעמים". ולדעת חכמים [במידות פ"ב מ"ב ג] מתבאר שההיכל היה גבוה מהר הבית רק תשע עשרה וחצי אמות, כי היו שש אמות מהחיל לעזרת נשים [שהיה ביניהם שתיים עשרה מעלות שכל אחת מהם גובה חצי אמה], ועוד שבע וחצי אמה מעזרת נשים לעזרת ישראל [שהיה ביניהם חמש עשרה מעלות שכל אחת מהם גובה חצי אמה], ועוד שש אמות מהעזרה לאולם [שהיה ביניהם שתיים עשרה מעלות שכל אחת מהם גובה חצי אמה], וכיון שגובה הפתח שבחומה הוא עשרים אמה, עדיין היה יכול לראות מהר הזיתים את ההיכל, ורק לפי שיטת ראב"י [שם מ"ג] שהיה עוד שתי אמות וחצי בעזרה בין הי"א אמה של מקום דריסת רגלי

הודעה חשובה

ניתן להקדיש את העלון מידי שבוע להצלחה או לע"ג, וכן אפשר לפרסם ספרים בלבד בעמוד האחרון של העלון, העלון מודפס ב20,000 עותקים ומופץ בכל הארץ, מלבד זה הוא נשלח במייל לרובבות אנשים, ומהם זה נשלח לעוד רבבות רבות של אנשים, כך שמעיינים בו למעלה ממיליון איש מידי שבוע, בהקדשה אחת אתם מנציחים את יקירכם במפעל התורה וזיכוי הרבים מהגדולים בעולם, או זוקפים להצלחתכם את זכות הרבים ולימוד התורה של ציבור ענק זה, מעלת לימוד התורה היא הסגולה הבדוקה והמועטה יותר מכל הסגולות שבעולם, בסכום של \$1,000, תוכלו לזכות בהקדשה זו, כל הקורא זוכה! רק שני הקדשות יופיעו מידי שבוע בעמוד הראשון של העלון! או פירסום של ספרים, עמוד שלם \$1,000 וחצי עמוד \$500, בפרסום זה אתם חוסכים הוצאות גדולות של הדפסה והפצה. לפרטים: בטלפונים או במייל המופיעים בתחתית העמוד. וכן ניתן לשלם בנדרים פלוס או בקהילות על שם מכון ראש פינה, ולכתוב שם את פרטי ההקדשה

כולל ומכון ראש פינה:

ישראל למקום עבודת הכהנים [שהיה ביניהם מעלה אחת בגובה אמה, ואח"כ עוד ג' מעלות שכל אחת מהם גובה חצי אמה, ששם היו הלויים עומדים בשיר] מובן למה היה צריך להגביה את הכותל המזרחי לשם כך, כיון שההיכל היה גבוה יותר מכ' אמה, ולכן לא סגי בפתח גבוה כ'.

וברמב"ם בהלכות בית הבחירה [פ"ו ה"ג] העתיק כל זה כדעת ראב"י.

... רב אדא בר אהבה אמר: הא מני - רבי יהודה היא. דתניא, רבי יהודה אומר: המזבח ממוצע ועומד באמצע עזרה, ושלישים ושתיים אמות היו לו, רב אדא בר אהבה אמר: הא מני - רבי יהודה היא. דתניא, רבי יהודה אומר: המזבח ממוצע ועומד באמצע עזרה, ושלישים ושתיים אמות היו לו, עשר אמות כנגד פתחו של היכל, אחת עשרה אמה לצפון, ואחת עשרה אמה לדרום, נמצא מזבח מכון כנגד היכל וכותליו ...

האם למסקנא מס' מידות היא כר' אליעזר בן יעקב, והנפק"מ בזה

לשיטת רב אדא בר אהבה, המשנה הנ"ל במס' מידות שהכותל המזרחי של הר הבית היה נמוך כדי שיוכל הכהן המזהב בהר הזיתים את דם הפרה אדומה לראות את ההיכל, היא כשיטת ר' יהודה הסובר שהמזבח עמד באמצע העזרה וגובה המזבח היה תשע אמות, והרי נתבאר לעיל שאף לדעת חכמים היתה העזרה גבוהה ממרגלות הר הבית שלש עשרה אמה ומחצה, נמצא שהיה ראש המזבח גבוה מרגלי הר הבית עשרים ושתיים וחצי אמה [אמנם הוסיפו "קרנות" עוד אמה לגובה המזבח, אך לא היה זה אלא בפנותיו, ולכן אין לצרפם לחשבון גובה המזבח החוסם את הראיה דרך אמצעו. שיח יצחק], ואם לא היה פתח הר הבית גבוה אלא עשרים אמות, נמצא שהמזבח המכוון כנגד ההיכל הסתיר את פתח ההיכל מן המביט דרך פתח הר הבית. וכדי שיוכל הכהן המזהב את דם הפרה לראות את פתח ההיכל, צריך היה הכותל המזרחי של הר הבית להיות נמוך, כדי שיוכל הכהן להביט מעל ראשו דרך פתחי שאר הכתלים, ומעל ראש המזבח.

אמנם הגמ' דוחה את דעתו, כיון מוכח במס' מידות [פ"ה מ"א] מוכח שהמזבח לא עמד באמצע העזרה, ולכן אי אפשר להעמיד את מסכת מידות כר' יהודה.

כפירוש זה פירש"י כאן, וכן פירשו התוס' והמאירי ורבינו חננאל את מהלך הגמ'. אמנם ברש"י להלן [י"ז א"ה אלא] הביא פירוש אחר לכל מהלך הסוגיא. לפי פירוש זה לעולם רב אדא בר אהבה אינו בא להעמיד את מס' מידות כשיטת ר' יהודה, אלא חוזר לעיקר קושיית הגמ' בסתירת המשניות הנ"ל בין תמיד למידות אם לשכת הטלאים היתה בקרן מערבית דרומית או מערבית צפונית בלשכת בית המוקד, ובא ליישב שהמשנה במס' תמיד שנויה בשיטת ר' יהודה, שהוא תנא שמצינו שחולק על מס' מידות. והמקום מצינו שחולק הוא על מס' מידות הוא בעניין מקום המזבח שלשיטתו המזבח

היה מכון באמצע העזרה, ובמידות מוכח לא כך. ולפ"ז דברי רב אדא בר אהבה לא נדחו.

ולהפירוש הראשון ברש"י, הגירסא בסוף הסוגיא "אלא לאו שמע מינה רבי אליעזר בן יעקב היא, שמע מינה" מכיון שדברי רב אדא בר אהבה נדחו ונשאר מה שאמרה הגמ' לעיל שסתם מתני' דמס' מידות כראב"י. אמנם לפי הפירוש השני ברש"י לא גורסים מילים אלו, כי לעולם אפשר לומר כדברי רב אדא בר אהבה שהמשנה במס' מידות היא כהתנא החולק על ר' יהודה, ולא דוקא כראב"י.

והנה הראיה של הגמ' מהמשנה הנ"ל שמוכח שהמזבח לא היה באמצע העזרה, הוא כי לפי החשבון שם במשנה מוכח שהמזבח ברובו עמד בדרום, כי לפי המבואר במשנה הנ"ל 10.5 אמות שבין הכבש לכותל הדרומי של העזרה, ועוד 32 אמות של כבש, ועוד 32 אמות של מזבח, הם 72.5 אמות, והקו החוצה את העזרה בין צפון לדרום הוא 67.5. והקשה רש"י, איך אפשר להעמיד את מס' מידות כראב"י, הרי מצינו שראב"י סובר שכל המזבח עמד בדרום [להלן ל"ז א'], והרי לפי החשבון הנ"ל יוצא ש 5 אמות מהמזבח היו בצפון [עפ"י המהרש"א].

ומתוך רש"י, שעל כרחנו אנו צריכים לפרש שמתוך ה 25 אמות שהמשנה אינה מבארת, לא התחלק במידה שוה בין הרוח שבין הכותל הדרומי למזבח שוה למקום הנסין, דהשטח שבין המזבח לכותל הדרומי היה רק 5.5, ואילו מקום הנסין היה 21 אמות, ומכיון שהכבש והמזבח תפסו 62 אמות, א"כ בצירוף עם הרוח הנ"ל שבין המזבח לכותל נמצא שקצה המזבח הצפוני בדיוק באמצע מקום העזרה דהיינו 67.5 מכותל צפון. ונמצא שכל המזבח בדרום.

וברמב"ם [פ"ה מבית הבחירה] נראה, שפסק כשיטות שרק מקצת המזבח בצפון, וכמו שבפשוט משמע במשנה הנ"ל שלא כל המזבח היה בצפון, ולכן כתב בתיו"ט על המשנה להלן [פ"ג מ"ט, בגמ' ל"ז א'], שמוכח שהרמב"ם שסובר כהלשון השני ברש"י, דלעולם סתם מתני' דמס' מידות היא דלא כראב"י, כי ראב"י סובר שכל המזבח בדרום העזרה ובמשנה הנ"ל מוכח שרק רובו בדרום, וכל מה שהגמ' כאן אומרת הוא שמס' מידות היא דלא כר' יהודה, אך לעולם היא אינה בדוקא כשיטת ראב"י.

דף י"ז

רב אדא בריה דרב יצחק אמר: האי לשכה אקצווי מקציא, ודאטי מצפון - מתחזיא ליה בדרום, ודאטי מדרום - מתחזיא ליה בצפון ...

כבר הבאנו למעלה בדף ט"ז שהרמב"ם פסק בפשיטות כהמשנה במידות שלשכת הטלאים היתה בקרן מערבית דרומית, עיי"ש.

שכהן גדול מקריב חלק בראש ונוטל חלק בראש. תנו רבנן: כיצד מקריב חלק בראש? אומר: עולה זו אני מקריב, מנחה זו אני מקריב. כיצד נוטל חלק בראש? אומר חטאת זו אני אוכל אשם זה אני אוכל. ונוטל חלה משתי חלות, ארבע או חמש ממעשה לחם הפנים. רבי אומר: לעולם חמש, שנאמר והיתה לאהרן ולבניו - מחצה לאהרן ומחצה לבניו ...

חלק הכהן גדול בלחם הפנים ובשאר הקרבנות

הנה בתחילת הברייתא ששנינו שהכה"ג נוטל חלה אחת משתי הלחם המתחלקים בעצרת, מוכיחה הגמ' שזה כשיטת רבי בסיפא שסובר שהכה"ג נוטל מחצה, אלא שמקשה הגמ' מהמציעתא שהכה"ג נוטל ארבע או חמש ממעשה לחם הפנים המתחלק בכול שבת, שהרי היה י"ב לחמים, ולשיטת רבי היה צריך שיטול מחצה מזה דהיינו ששה לחמים, ועל כרחק המציעתא רבנן, ורישא וסיפא רבי ומציעתא רבנן. ויש בגמ' ב' תירוצים. (א). אביי מתרץ דלעולם הברייתא כולה היא כשיטת חכמים שהכה"ג נוטל פחות ממחצה, והטעם שבשתי הלחם נוטל חלה אחת משתי החלות הוא כיון שאין דרך ארץ להביא לכה"ג פרוסה, וכיון שיש רק ב' לחמים בע"כ מביאים לו אחד מהם, ומה ששנינו "ארבע או חמש ממעשה לחם הפנים" היינו ארבע לפי דעת ר' יהודה שמשמר הנכנס היו נוטל ב' לחמים בשכר הגפת דלתות בצאת השבת, ואת זה קיבלו בלא חלוקה, וממילא מי"ב חלות נשאר עשר [ומשמר היוצא קיבלו ה' חלות ומשמר הנכנס שבע בצירוף לב' החלות הנ"ל שקיבלו בשכרם], וכיון שחכמים סוברים שהכה"ג נוטל פחות ממחצה נוטל ארבע, וחמש לפי דעת חכמים שסוברים שמשמר היוצא והנכנס התחלקו בשוה א"כ כל משמר צריך לקבל בחלוקה שש חלות, וכיון שהכה"ג צריך לקבל פחות ממחצה נטל חמשה. (ב). רבא מתרץ, דלעולם הברייתא כולה היא כדעת רבי שהכה"ג נוטל מחצה, וסבר לה רבי יהודה שהמשמר נכנס היה נוטל ב' חלות בלא חלוקה, והאפשרות שהכה"ג מקבל ארבע היא באופן שיש משמר המתעכב מהרגל הסמוך שנוטל ב' חלות [שבשעת הרגלים היו כל המשמרות עובדות בביהמ"ק, וכן אם היה שבת בתוך הרגל, ובשבת שבמוצאי הרגל או בכניסת הרגל אף שאין כל המשמרות עובדות מ"מ הם נוטלות בלחם הפנים בשוה כיון שלא יכלו לחזור לביתם בשבת, ואם הרגל נגמר ביום חמישי או מתחיל ביום שני שיכלו לחזור לביתם, אינם חולקים בשוה, אך מקבלים ב' חלות מלחם הפנים. רש"י], וחוצץ מזה נוטל המשמר הנכנס ב' חלות, וממילא נשאר לחלוקה ח' חלות, ומה ששנינו חמש חלות היינו באופן שאין משמר המתעכב.

ומקשה הגמ' על התירוצ' של רבא, א"כ למה בסוף הברייתא אומר רבי "לעולם חמש", הרי כל החילוקים הנ"ל הם בדעת רבי.

וברמב"ם בהלכות תמידין ומוספין [פרק ד' הלכה י"ד] אחר שכתב דיני חלוקת לחם הפנים בין המשמרות, כתב : כהן גדול לעולם נוטל מכל משמר חצי החלות שזכה בהן שנאמר והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו, ואין כהן גדול נוטל פרס שאין זה כבודו. עכ"ל.

והקשה הלחם משנה, שהרי הסברא הזו שהביא הרמב"ם שאין דרך ארץ ליתן לכהן גדול פרוסה, נאמרה בגמ' לפי דעת אביי שהעמיד הברייתא כרבנן, וברמב"ם מבואר שפסק כרבי שהכהן גדול תמיד נוטל מחצה ואין ראייה לסברא זו. ותירץ הלחם משנה, שלעולם הרמב"ם פסק בביאור הברייתא כאביי כיון דדברי רבא עלו בקושיא, ומה שפסק כרבי [אף שהברייתא אינה כשיטתו לדעת אביי], הוא כיון שבב"ב [קמ"ג א'] איתא שאדם שאמר לאשתו "נכסי לך ולבניך", אמר רב יוסף קנתה מחצה, והביא ראייה מדברי רבי שדרש הפסוק "והיתה לאהרן ולבניו" - מחצה לאהרן ומחצה לבניו, וכיון שהביא ראייה מדבריו משמע שכן ההלכה. ובליקוטי הלכות [בעין משפט] בסוגיין הביא גם מהגמ' בע"ז [י' ב'] ובסנהדרין [כ"א א'] שמבואר כרבי, לכך פסק הרמב"ם הלכה כך.

ולעניין המחלוקת הנ"ל בין רבנן לר' יהודה, שלרבנן החלוקה היא מי"ב החלות וכל משמרה מקבלת שש, ולרבי משמר הנכנס מקבל ב' חלות חוץ מהחלוקה והחלוקה על עשר [ומשמר הנכנס נוטל ה' וס"ה מקבל ז', ומשמר הנכנס נוטל ה'], פסק הרמב"ם [שם הלכה י"ב] כרבנן.

וכתב בליקוטי הלכות, דכיון שכן, הכהן גדול היה נוטל שש חלות לעולם, ואין נותנים לו פרוסות, לבד מאופן שיש משמר התעכב שהוא נוטל ב' חלות, ולא נשאר כי אם עשרה, אז נוטל הכהן גדול חמש חלות.

וכתב בזבח תודה שם, שזה פשוט שהכהן גדול יכול ליתן מהמחצה שמקבל לכל מי שירצה, אבל נראה דדוקא לאחר שזכה אבל לא קודם שזכה בה. ואפשר עוד, דדוקא אם נטל לאוכלה ונותר לו יכול ליתן לאחר, אבל לא שיקח כדי ליתן לאחר, וידוקדק בזה מה שאיתא בברייתא "אומר חטאת זו אני אוכל", ולא אמר "חטאת זו אקח".

אם יש חילוק בין קרבן ציבור לקרבן יחיד לגבי חלוקת הכהן גדול

בירושלמי [פ"א ה"ב] מקשה, שממה ששנינו "אומר חטאת זו אני אוכל" משמע שלוקח את כל הקרבן, ואילו מברייתא זו לגבי לחם הפנים מבואר שנוטל רק מחצה, ומתרץ שבקרבן יחיד יכול ליטול הכל, ובקרבן ציבור מקבל רק מחצה, והובאה בתוס' הרא"ש כאן.

והרמב"ם הלכות כלי המקדש [פ"ה ה"ב] כתב : ונוטל חלק בראש כיצד כשירצה אומר זו החטאת שלי זה האשם שלי. עכ"ל. ובהלכות תמידין [פ"ד ה"ד] פסק כרבי שנוטל מחצה. וביאר בהר המזריה, שהרמב"ם בהל' כלי המקדש על כרחק מיירי מקרבן יחיד וכמ"ש וזה אתיא ככו"ע, ולא תלי כלל בפלוגתא דרבי ורבנן. וע"ע במעשי למלך [שם בהל' כלי המקדש] ובאבן האזל [שם בהל' תמידין ומוספין].

אמנם בדברי הזבח תודה שהובאו לעיל מבואר שנקט שאין בזה חלק, וגם בחטאת ואשם של יחיד נוטל רק מחצה.

ומדברי המאירי כאן משמע שמחלק באופן אחר, שאם רצונו ליטול הכל נוטל הכל, ואם רוצה להתחלק עם אחיו הכהנים נוטל מחצה או פחות.

והראב"ד על הת"כ [צו פרשתא ב, ח] מחלק באופן אחר, שבקרוב שאין בו חלקים שלמים בפני עצמם [כגון חטאת ואשם שאם באנו לחלקם צריך לנתחם לנתחים], נוטל כהן גדול את כל חלק הכהנים, כי אינו מכבודו ליטול נתחים [וכמו שאמרו בגמ' לגבי פרוסה משתי הלחם], אבל בקרבן שיש בו כמה חלקים שלמים בפני עצמם [כגון שתי הלחם ולחם הפנים שהם כמה חלות נפרדות], משמיענו הפסוק שאין כהן גדול נוטל אלא מחציתם לרבי או פחות מזה לרבנן מאותם חלקים שלמים.

דף י"ח

משנה. מסרו לו זקנים מזקני בית דין, וקורין לפניו בסדר היום, ואומרים לו: אישי כהן גדול! קרא אתה בפך, שמא שכחת או שמא לא למדת. ערב יום כפורים שחרית מעמידין אותו בשער מזרח, ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים כדי שיהא מכיר ורגיל בעבודה. כל שבעת הימים לא היו מונעין ממנו מאכל ומשתה, ערב יום הכפורים עם חשיכה לא היו מניחין אותו לאכול הרבה, מפני שהמאכל מביא את השינה ...

קריית סדר היום עם הכהן גדול, והשבעתו

מבואר בגמ' שמה שהיו אומרים לכהן גדול "שמא לא למדת" היה בזמן בית שני שהעמידו כהנים גדולים שאינם מהוגנים ע"י ממון למלכות.

ובמשנה בע"ב שנינו "מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה והעלוהו בית אבטינס והשביעוהו, ונפטרו והלכו להם. ואמרו לו: אישי כהן גדול, אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושליח בית דין, משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך".

וברמב"ם [פ"א ה"ה ו'] העתיק כל דיני המשנה כאן, וכתב [שם הלכה ז'] : בימי בית שני צץ המינות בישראל, ויצאו הצדוקין מהרה יאבדו שאינן מאמינין בתורה שבעל פה ... ולפי שהיו חוששין בבית שני שמא כהן גדול זה נוטה לצד מינות, היו משביעין אותו ערב יום הכפורים ... עכ"ל. ומבואר שהבין שגם המשנה הנ"ל שהיו משביעים אותו, היה רק בבית שני כיון שהעמידו כהנים שאינם מהוגנים.

ועי' עוד מה שנכתוב שם.

... והתניא: והכהן הגדול מאחיו - שיהא גדול מאחיו בכח, בנוי, בחכמה, ובעושר. אחרים אומרים: מנין שאם אין לו שאחיו הכהנים מגדלין אותו - תלמוד לומר והכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו.

במה הכהן גדול צריך להיות גדול מאחיו

כתב הרמב"ם הלכות כלי המקדש [פ"ה ה"א]: כהן גדול צריך שיהיה גדול מכל אחיו הכהנים בנוי בכח בעושר בחכמה

ובמראה, אין לו ממון כל הכהנים נותנין לו משלהן כל אחד לפי עשרו עד שיעשיר יותר מעשיר שבכולן. עכ"ל. מבואר שיש בזה הלכה לעשרו יותר מכל הכהנים.

והנה בגמ' גרסינן שצריך שיהיה גדול 'בנוי', וברמב"ם גרס גם 'נוי' וגם 'מראה', ובבאר שבע [הוריות ח' ב' ד"ה בנוי] כתב, שבת"כ [אמור ב'] איתא דין זה שיהא גדול ב'מראה', ואין לומר ד'מראה' כלול בכלל 'נוי', כי נוי ומראה שני ענינים הם, כמו יפה תואר ויפה מראה [בראשית לט, ו].

ובשבת [צ"ב א'] איתא : אין השכינה שורה אלא על חכם, גבור, ועשיר, ובעל קומה. ובנדרים [ל"ה א'] איתא : אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו, וכולן ממש. וכבר העירו המפרשים, שבנדרים ליתא התנאי של 'בעל קומה' ובשבת ליתא התנאי של 'חכם' ו'עניו'. וברמב"ם בהלכות יסודי התורה [פ"ז הלכה א'] כתב : ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו. עכ"ל. ולא הזכיר התנאי של 'עשיר', ועי' בכסף משנה ובסדר המשנה שם, ובספר מעשי למלך כאן.

משנה. מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה והעלוהו בית אבטינס והשביעוהו, ונפטרו והלכו להם. ואמרו לו: אישי כהן גדול, אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושליח בית דין, משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך ...

ברמב"ם [פ"א ה"ז] כתב : בימי בית שני צץ המינות בישראל, ויצאו הצדוקין מהרה יאבדו שאינן מאמינין בתורה שבעל פה, והיו אומרים שקטרת של יום הכפורים מניחין אותה על האש בהיכל חוץ לפרוכת וכשיעלה עשנה מכניס אותה לפנים לקדש הקדשים, הטעם, זה שכתוב בתורה כי בענן אראה על הכפרת אמרו כי הוא ענן הקטורת, ומפי השמועה למדו חכמים שאין נותן הקטרת אלא בקדש הקדשים לפני הארון, שנאמר ונתן הקטרת על האש לפני ה', ולפי שהיו חוששין בבית שני שמא כהן גדול זה נוטה לצד מינות, היו משביעין אותו ערב יום הכפורים ואומרים לו אישי כהן גדול אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושליח בית דין, משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר שאמרנו לך, והוא פורש ובוכה על שחשדוהו במינות, והן פורשין ובוכין לפי שחשדו למי שמעשיו סתומין שמא אין בלבו כלום. עכ"ל. וכבר הבאנו למעלה שמשמע מדברי הרמב"ם שדוקא בבית שני היתה השבעה זו. ויעוין בלחם משנה שדן למה לא הביא הרמב"ם הדין שהיו מביאים אותו ללשכת בית אבטינס ללמדו חפינה.

דף י"ט

תנא: ללמדו חפינה. אמר רב פפא: שתי לשכות היו לו לכהן גדול, אחת לשכת פרהדרין ואחת לשכת בית אבטינס, אחת בצפון ואחת בדרום ... ולא ידענא אי לשכת פרהדרין בצפון

בלאו ועשה, פרש"י דהיינו שחוק וקלות ראש, ואמרו בשם החזון איש זצ"ל שגדר דברים בטלים שאם מדבר עשרה דקות כבר צריך להיות איכפת לו. עכ"ל. עיי"ש עוד].

בשפת אמת כאן תמה, למה הוצרך ללמוד מדכתיב "בם", תיפוק ליה כיון דתמיד מוטל עליו המצוה של תלמוד תורה ע"י מצוה ודברת בם, ובשעה שמדבר דברים אחרים מבטל מצוות עשה של "ודברת".

ובברכת שמואל [קידושין סי' כ"ז] תירץ קושיא זו דהמיעוט של "בם" מלמדנו דהדברים בטלים הם בעצמם הסרת התורה מן הלב, ויש בזה ביטול תורה בידיים, וחמור ממי שיושב ואינו עוסק בתורה, ונפק"מ אם א' נותן לאדם שכר על דברים בטלים, דאם האיסור רק מצד ביטול תורה בשב ואל תעשה, מכיוון שמקבל ע"ז שכר הרי זה אומנות, ואין כאן ביטול תורה, אבל דברים בטלים אסורים גם אם יתנו לו שכר דהם עצמם מסירין תורה מלבו.

ועיין כעין זה **בשפת אמת** במנחות [צ"ט ב'] לגבי חכמת יונית, שאסור ללמודה גם אם זה לתועלת משא ומתן, דכיון דהוא דבר הצריך עיון הרי הוא מסיר דברי תורה מלבו, שעיקר ההגיון הוא העיון ומחשבת הלב [ומתיישבים הדברים עם מה שצייד בספר 'תורת אדם' בשם רבי זלמן מואלזין זצ"ל, דאיסור דברים בטלים הוא אפילו במקום שאסור בדברי תורה].

באור שמח [פ"א דת"ת הלכה ב'] כתב, דדרשא זו של רבא הוא אם קריאת שמע דרבנן וממילא שייך להעמיד "ודברת בם" לדברי תורה, אבל למאי דקיימא לן דעל קריאת שמע קאי, אין שייך לדרוש ודברת בם ולא בדברים בטלים. עיי"ש שביאר בהרחבה שמצות ת"ת היא כל אדם לפי אפשרויותיו ללמוד, ולכן לא נאמר בזה דין אחד לכל אדם.

ובאמת בזה מתיישב משה"ק הגר"י ברלין בקונטרס 'אומר השכחה' מדוע לא העתיקו הרמב"ם ושאר הראשונים את דברי רבא להלכה.

והעיר בזה הגר"ח סופר [בקובץ פרי תמרים], שמצינו שרבינו יונה סובר דקריאת שמע דאורייתא [בתלמודי רבינו יונה בברכות פרק ג', ובסוף פ"ז], ואפילו הכי כתב רבינו יונה בספר היראה, "והשח בהם [ר"ל בדברים בטלים] עובר בלאו ועשה, עשה ודברת בם ולא בדברים אחרים, ולא הבא מכלל עשה עשה, ולא, כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר" ע"ש. וכיוצא בזה יש להעיר שרבינו הסמ"ג ז"ל [עשה י"ח] פסק שקריאת שמע מן התורה, ואעפ"כ העתיק [לאוין י"ג] לדינא למימרא דרבא, ע"ש וצל"ע.

ובספר **מעשה איש** [חלק ו' עמוד מ"ד] מביא מכתב הגאון בעל קהלות יעקב המביא בשם מרן החזון איש זצ"ל:

ההיא דיומא י"ט ע"ב כל הסח שיחה בטילה עובר בעשה - לא נמצא ברמב"ם ז"ל. וצ"ל לכאורה שסמך בכ"ז על מה שכתב [בפ"ג מהלכות ת"ת ה"ו - ה"ט, וביותר בה"ג שם] דכל שאפשר

ולשכת בית אבטינס בדרום, או לשכת בית אבטינס בצפון ולשכת פרהדרין בדרום. ומסתברא דלשכת פרהדרין בדרום הוא. מאי טעמא? מקדים קאי ומיסך את רגליו, וטביל ואזיל לצפון וגמר חפינה ... אלמה לא? מטרחינן ליה טפי, דאי צדוקי הוא - ליפרוש. אי נמי - שלא תזוח דעתו עליו. דאי לא תימא הכי - נעבדינהו לתרוייהו בהדי הדדי, אי נמי - תסגי ליה בחדא.

היכן היו לשכת פרהדרין ובית אבטינס

רבינו חננאל בסוגיין כתב, שלא נתברר לן איזה לצפון ואיזה לדרום, וטעמו מדדחי הש"ס הראיה של רב פפא. אמנם ברמב"ם בהלכות בית הבחירה [פ"ה הי"ז] שפירט הלשכות שבצפון כתב: לשכת הגולה שם היתה בור שממלאין ממנו בגולה ומשם מספקין מים לכל העזרה, ולשכת העץ היתה אחורי שתייהן והיא היתה לשכת כ"ג והיא הנקראת לשכת פרהדרין. עכ"ל. מבואר שפסק כדחיית הגמ' דלעולם לשכת פרהדרין היתה בצפון כדי שאם הוא צדוקי יפרוש. וכן ביאר הלחם משנה [פ"א מעבודת יוה"כ הי"ז], עיי"ש.

אמר רבא: השח שיחת חולין - עובר בעשה, שנאמר ודברת בם - בם ולא בדברים אחרים, רב אחא בר יעקב אמר: עובר בלאו, שנאמר כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר.

האיסור ב'שח שיחת חולין'

פירש"י, 'שיחת חולין' שיחת הילדים וקלות ראש [וכעין שכתב רש"י בברכות ל"א א', שהאיסור לעסוק ב'שיחה' לפני התפילה היינו ליצנות], וכן במג"א [סי' קנ"ז ס"ק ב'] השח שיחת חולין עובר בעשה פי' דבר גנאי וקלות ראש.

ובדברי הרבינו חננאל כאן מבואר דמה שאמרו השח שיחת חולין עובר בעשה הכוונה דוקא בשח באמצע הלימוד, עיי"ש. ועי' מאירי כאן ובשו"ת פני מבין [חיו"ד סי' שכט] ובשו"ת חוות יאיר [סי' קלט].

ובפרמ"ג [או"ח סי' ש"ז מ"ז ס"ק א'] הקשה, על מה אמרו שאין להרבות בשיחה בטילה בשבת [ירושלמי שבת פרק טו הלכה ג, ותוס' שבת קי"ג ב', ורמב"ם פכ"ג משבת ה"ד], הרי שיחה בטילה שאין צריך כלל בחול נמי אסור. ולא משמע שהדין הנ"ל לגבי שבת נאמר רק על נשים שאינם מצוות בת"ת. וכתב לתרץ עפ"י מש"כ הרמ"א, דשיחה בטילה לספר שמועות דמתענג חבירו, בחול שרי, ובשבת כיון שאין לו ענג אסור.

ועי' **שפת אמת** בשבת [קי"ג ב'] שהקשה קושיא הנ"ל, ותירץ, דבשבת צריכים לדקדק אפילו בדיבור הצריך שלא יאריך בדיבורו. כדמצינו באיסור אל תרבה שיחה עם האשה [בעירובין נ"ג ב].

[וכתב בספר אורחות יושר למרן הגר"ח שליט"א, עמוד י', וז"ל: ויש להעיר שאיסור דברים בטלים אין הכוונה לאסור לדבר אפילו תיבה א' מה שאינו ד"ת, שזה אינו אלא לבעלי מדריגה גדולה כמו שאמרו על הגר"א, שבשעת פטירתו אמר כמה רגעים בטלתי מן התורה, ומה שאמרו בגמרא השח שיחת חולין עובר

כל כך את תרומת הדשן ברגלים, מפני האנשים הרבים המגיעים לעזרה קודם לקריאת הגבר, ואילו היו תורמים את המזבח אז כמו כל יום, היו מפריעים לכהנים בעבודתם].

ובגמ' נחלקו רב ורב שילא מהי 'קריאת הגבר', דרב אמר קריאת הגבר היינו הכורז שמכריז "עמדו כהנים לעבודתכם", ורב שילא אמר דהוי קריאת תרגולא. וברש"י [בע"ב ד"ה ומה] ביאר, שזמן זה של 'קרות הגבר' הוא קצת קודם לעלות השחר, וכהדרשה הנ"ל שתורמת הדשן צריכה להיות לפני עלות השחר. וכן ביארו בתוס' להלן [כ"ז ב' ד"ה איכא]. אמנם ברמב"ם בהלכות תמידין ומוספין [פ"ב הי"א] כתב: אימתי תורמין הדשן בכל יום, משיעלה עמוד השחר. עכ"ל. ותמה הלחם משנה, שהרי במשנה ובגמ' מבואר שהזמן הוא 'קריאת הגבר', וכתב שאולי סובר הרמב"ם דאידי ואידי חד שיעורא הוא. עכ"ד. ויש לתמוה ע"ז ממה ששינוי בפסחים ב' ב' ותענית י"ב א' "עד מתי אוכל ושותה" - עד שיעלה עמוד השחר, דברי רבי אליעזר בן יעקב. רבי שמעון אומר עד קרות הגבר, ומבואר שקרות הגבר ועלות השחר הם שני זמנים, וכן מוכח בזבחים [כ' א']. ועי' תוס' רעק"א על המשניות מגילה [פ"ב מ"ו], ומקדש דוד [ס"ו ל"ב]. ובליקוטי הלכות [בעין משפט] כתב, שמה שכתב הרמב"ם 'עמוד השחר' הוא לאו דוקא, אלא ר"ל סמוך לו מלפניו, וכ"כ להדיא בפיה"מ בפ"א דתמיד.

ופירש"י שמה שאמרו מחמת "דאיכא חולשא דכהן גדול" קבעוהו בחצות ביוה"כ, היינו שעליו לבדו מוטלת העבודה. ובפשטות משמע שהכהן גדול היה עושה את תרומת הדשן, וכן פירשו בתוס' ישנים, ובתוס' הביאו, שריב"א לא גרס "משום חולשא דכהן גדול" אלא "משום חולשא דכהן" קודם שהכהן התורם יהא חלש [ר"ל מחמת הצום], שאם הכה"ג תורם היה צריך לטבול קודם לכן, וליחשביה להא טבילה דטביל בהדי חמש טבילות ועשרה קידושין שהכה"ג טובל בו ביום [עי' להלן ל"ב א'], וכן עשה הפייט "הוקמו מחצות דשן לנערה כפייט דשן הבערה", אלמא שהיו מפייסין ביוה"כ מי תורם. ור"י אומר, דשפיר גרס "כהן גדול", אך הפירוש שלכך היו מקדימים לתרום ולסדר מערכה ולסלק האברים שלא נתעכלו, כדי שימצא כהן גדול מזומן כל מה שצריך מיד כשיעלה עמוד השחר קודם שיהיה רעב וחלש.

וברמב"ם [פ"ד ה"א] כתב: סדר כל המעשים שביום זה כך הוא, כחצות הלילה מפייסין לתרומת הדשן, ומסדרין את המערכה ומדשנין את המזבח כדרך שעושין בכל יום על הסדר שביארנו עד שיגיעו לשחיטת התמיד וכו'. עכ"ל. ומבואר כדברי הפייט הנ"ל שהיו מפייסין לתרומת הדשן ביוה"כ. ועי' לעיל דף ב' מה שהארכנו בדין זה.

דף כ"א

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שישראל עולין לרגל עומדין צפופין, ומשתחווים רווחים. ונמשכין אחת עשרה אמה אחורי

לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, הרי זה בכלל דבר ה' בזה רח"ל, ובאמת נמצא ברמב"ם ז"ל השמטות למאות, ואין זה הוכחה דסובר שזהו לא כהלכתא, רק מפני הקיצור השמיט כמה דינים אשר אפשר ללמד ממה שכתוב. עכ"ל, עיי"ש עוד.

משנה. בקש להתנמנם - פרחי כהונה מכין לפניו באצבע צרדא, ואומרים לו: אישי כהן גדול! עמוד והפג אחת על הרצפה. ומעסיקין אותו עד שיגיע זמן השחיטה ... ואומרים לו אישי כהן גדול הפג אחת על הרצפה וכו'. אמר רב יצחק: על חדת. מאי היא? - אמרי ליה: אחוי קידה.

ברמב"ם [פ"א ה"ח] העתיק כל זה, אמנם השמיט מה שהיו אומרים לו "אחוי קידה". והעיר בזה בליקוטי הלכות [בעין משפט].

דף כ'

משנה. בכל יום תורמין את המזבח בקריאת הגבר או סמוך לו, בין לפניו בין לאחריו. וביום הכפורים מחצות, וברגלים מאשמורה הראשונה. ולא היתה קריאת הגבר מגעת עד שהיתה עזרה מלאה מישראל ...

מצות תרומת הדשן וזמנה

מצות תרומת הדשן נאמרה בפרשת צו [ויקרא ו א - ד] "וידבר ה' אל-משה לאמר, צו את-אֶהֱרֹן ואת-בָּנָיו לאמֹר זאת תורת הַעֲלֵה הַזֶּה על מוקְדָּה על-הַמִּזְבֵּחַ פֶּלֶל-הַלַּיְלָה עַד-הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תִּקְדַּח בּוֹ, וְלִבֶּשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בֹד וּמִכְנָסִי בֹד יִלְבֹּשׁ עַל-בְּשָׁרוֹ וְהָרִים אֶת-הַדָּשָׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת-הַעֲלֵה עַל-הַמִּזְבֵּחַ וְשִׁמּוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ, וּפִשֵּׁט אֶת-בְּגָדָיו וְלִבֶּשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת-הַדָּשָׁן אֶל-מִתּוֹךְ לַמַּחֲנֶה אֶל-מָקוֹם טָהוֹר.

וביאור מצוה זו, שצריך בכל יום להרים חלק מן הדשן מתוך המוקד שעל המזבח, ונתינתו במזרחו של כבש המזבח. העבודה בבית המקדש התחילה בכל יום עם עלות השחר ב"תרומת הדשן". הכהן התורם היה טובל, לובש בגדי כהונה פחותים [עי' להלן כ"ג ב'], מקדש ידי ורגליו [עי' זבחים כ' א'], נוטל מחתה עשויה כסף [עי' תמיד ל"ג א'], ממלאה באפר כשיעור מלוא הקומץ מתוך המוקד שעל המזבח ונותנו במזרחו של כבש המזבח [עי"ש בתמיד].

ומסקנת הגמ' עפ"י פירש"י כאן, שהסיבה לחילוקי הזמנים האלו של תרומת הדשן המבוארים במשנה, הוא כיון שנאמר [ויקרא ו ב] "כל הלילה עד הבוקר", שלכאורה לא היה צריך לומר "עד הבוקר", ובעל כרחך בא ללמדנו תן בוקר לבוקרו של לילה, דהיינו שצריך להשכים קודם, וקבעו חכמים בכל יום לפי עניינם ממתי צריך להשכים, דבכל יום תורמים בקרות הגבר [עי' להלן מתי זמן זה], וביום הכפורים שצריך להקדים מחמת "דאיכא חולשא דכהן גדול" [עי' להלן] קבעוהו בחצות, וברגלים שיש הרבה קרבנות וממילא יש הרבה דשן קבעוהו מעלות השחר [ועי' בתוס' כאן שהביאו פירש"י בזבחים פ"ו ב' לגבי מקור דין זה, ודחו דבריו. ובתוס' ישנים ובתוס' הרא"ש פירשו הטעם שהקדימו את

בית הכפורת. מאי קאמר? - הכי קאמר: אף על פי שנמשכין אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת, ועומדים צפופין, כשהן משתחוין - משתחוין רווחים ...

בחינושי הגר"ח [סטנסיל סי' תכט] חקר בהא דאיתא הכא בשעה שהיו ישראל עולין לרגל שהיו משתחוים רווחים, באיזו השתחואה מדובר כאן, והביא מהגר"א דמדכתיב גבי ביכורים [ר"פ כי תבוא] "והשתחוית", ילפינן שכל הנכנס לעזרה בעי השתחואה, ואין זו דין דוקא ברגלים. וזהו ביאור התפלה "ושם נעלה ונראה לפניך להשתחוות בשלש פעמי רגלינו", שהוא מדין הכניסה למקדש, שכל הבא לעזרה חייב להשתחוות.

דתנן: עשרה נסים נעשו בבית המקדש: לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ...

פירש"י באבות [פ"ה מ"ה, ומובא בתו"ט שם] דהיינו מריח אברים של המערכה, שאילו הריחה ובאת לטעום מהן אין שומעין לה להאכילה בשר קודש. ותמה התוס' חדשים [שם], דהא אין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, ועוד דבהדיא איתא לקמן [פ"ב א'] עוברה שהריחה תוחבין לה בשר קודש. והביא לתרץ דמדקתני לא הפילה אשה, ולא תנן לא הפילה עוברה משמע כשאין עוברה ניכר איירי, וע"כ לא היינו שומעין לה להאכילה עד שתשתנה פניה.

התוס' יום הכיפורים [לקמן פ"ב א'] תירץ, דהכהנים היו סומכין על הנס שאין אשה מפלת מריח בשר הקודש, ומה דקתני בברייתא דלקמן [שם] דמאכילין לעוברה בשר קודש, היינו מחלק הכהנים, דבזה לא סמכו על הנס שלא היה הנס רק בבשר קודש שע"ג המזבח, וכתב דאע"ג דרבא קאמר בפסחים [ס"ב ב'] דאין סומכין על הנס, שאני הכא דיש נדנוד עבירה במה שמאכילין לה בשר קודש ובכה"ג שפיר סמכינן על הנס.

ולא נמצא פסול ... ובלחם הפנים ...

פירש"י דאם יפסל לחם הפנים אין חילוף והשולחן עומד ריקם עד שבת הבאה.

בשו"ת גור אריה יהודה [סי' ב'] הקשה ר' לייב זעמבא זצ"ל את אביו ר' מנחם זעמבא זצ"ל, דנהי דכשנפסל הלחם א"א לקיים מצוות סידור בלחם חדש, אבל מ"מ לא יהיה השולחן ריקם כדאמר בירושלמי [שקלים פ"ה ה"ג] לא היה שם לחם חדש מניח את הישן לשבת הבאה דכתיב ונחת לחם הפנים לפני תמיד. [וע"ש בסקט"ו מש"כ בזה].

ובספר **מלחמות יהודה** [סי' מ"ג ס"ק ד'] ר"ל דאין כוונת רש"י לומר דאם יפסל הלחם ישאר השולחן ריקם מלחם לגמרי, אלא כוונת רש"י דיהיה השולחן ריקם בלי מצוות סידור לחם הפנים אבל שפיר נשאר הלחם על השולחן, דהשולחן מעכב עבודת ביהמ"ק וכדאיתא בירושלמי שקלים [פ"ד ה"ב] ואין שם שולחן רק כשיש עליו לחם [אפילו כשהלחם פסול].

והאמר רב אושעיא: בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב, והיו מוציאים פירותיהן בזמנן, וכשהרוח מנשבת בהן נושרין, שנאמר ירעש כלבנון פריו.

בגמ' לקמן [דף ל"ט ע"ב] מסיים לגבי הנטיעות המוזכרות כאן : ומהן היה פרנסה לכהונה. ותמה ע"ז באור שמח [בהשגות להל' מעילה נדפסו באור שמח סוף סדר זמנים] דהנה במגילה [יג א'] נחלקו אי מועלין בגידולי הקדש, ולמאן דסובר דמועלין בגידולי הקדש תיקשי איך נהנו ממנה הכהנים. ותירץ על פי מה שהביא הרד"ק במלכים [ב' ד, ז] לגבי כד השמן דאלישע, דשמן שנוצר בנס אינו חייב מעשרות, ה"נ אין לו דין גידולי הקדש דיחול עליו דין מעילה.

אולם כתב דעדיין קשה דאכתי ל"ל ימעלו בהן מצד חצר דנקנה להקדש למ"ד שם דחצר קונה להקדש. ואם תאמר שנפדו כדינן לבדק הבית דהקדש, אם כן מאי פרנסה לכהנים איכא, ואין לומר שחיללו שוה מנה על פרוטה, דרק בדיעבד שרי ולכתחילה אסור וצ"ע.

וב'הערות' למרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל העיר על זה, דלכאורה תיקשי איך נטע שלמה המלך ע"ה בבית המקדש הא כתיב הכל מיד עלי ד' השכיל שאסור להוסיף על הבנין אם לא עפ"י הנבואה, וע"כ צ"ל דכן נתגלה לו ע"י נבואה לנטוע מגדים אלו, ואם כן י"ל דגם זה נתגלה לו שמוזה יהיה פרנסה לכהנים.

דף כ"ב

משנה. בראשונה, כל מי שרוצה לתרום את המזבח - תורם. ובזמן שהן מרובין - רצין ועולין בכבש, כל הקודם את חבירו בארבע אמות - זכה. ואם היו שניהן שוין - הממונה אומר להן: הצביעו. ומה הן מוציאים - אחת או שתיים. ואין מוציאים אגודל במקדש. מעשה שהיו שניהם שוין ורצין ועולין בכבש, ודחף אחד מהן את חבירו ונפל ונשברה רגלו. וכיון שראו בית דין שבאין לידי סכנה - התקינו שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפייס. ארבע פייסות היו שם, וזה הפייס הראשון.

תקנת הפייס על תרומת הדשן

מבואר בגמ', שהיה בזה שתי תקנות, מעיקרא סברו שלא יריבו על עבודה זו של תרומת הדשן או מחמת שאינה חשובה לעולם או מחמת שקשה עליהם להתעורר משנתם, וכיון שראו שהם באים לזה וגם באים לידי סכנה - תקנו להם פייס, אך אחר שתקנו להם פייס שוב לא באו, ולכך חזרו ותקנו שמי שזכה בתרומת הדשן יזכה בסידור מערכה, ובשני גזירי עצים, כדי שיבואו לפייס.

וברמב"ם בהלכות תמידין ומוספין [פ"ד ה"ה] כתב : ארבעה פייסות היו מפייסין בכל יום בשחרית, הפייס הראשון מי תורם את המזבח, הפייסו וזכה מי שזכה לתרום, והוא מסדר את המערכה, והוא מעלה שני גזירי עצים למזבח, והוא מכניס מחתה מלאה אש מן המזבח החיצון למזבח הזהב להקטיר

עליה קטורת [עי' מה שנכתוב לקמן דף כ"ה בדין זה שכתב שהוא היה מכניס מחתה מלאה אש וכו'].

... מסייע ליה לרבי יצחק, דאמר רבי יצחק: אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, דכתיב ויפקדם בבזק ...

האיסור למנות את ישראל

בתוס' רי"ד כאן כתב דלצורך דבר מצוה שרי למנות רק ע"י דבר אחר [כמו שקלים וכדו']. ועי' ברמב"ן [במדבר א - ב] האריך בזה. ובמג"א [סי' קנ"ז ס"ק ב] דלדבר מצוה אפשר למנות ע"י שמוציאים אצבעותיהם [כמבואר בסוגיין, וכן מבואר ברמב"ם פ"ד דתמידים ומוספים הלכה ד].

וכתב בשו"ת שבט הלוי [חלק ו' סי' כ']: ובענין מנין האוכלוסין ע"י השלטון ששאל כב' אם יש בזה איסור משום הא דיומא כ"ב ע"ב דאסור למנות את ישראל, ואף על פי שלא הובא במוני המצוות וכבר עמדו בזה, מ"מ אין ספק שהיא הלכה למעשה בלי מחלוקת כאשר העתיקה להלכה במג"א או"ח סי' קנ"ו, והספק בנדון שלנו אם אין סופרים כלל בפה, ומונין בכתב ע"י אדם, וספק שני אם גם בכתב אין מונין ע"י אדם אלא ע"י מכוונות היום כידוע. והספק בעצם איסור התורה, אם האיסור הוא הספירה רצוני מעשה הספירה, או האיסור הוא לעמוד על מנין בני ישראל כארז"ל מפני שהמנין שולט בו עין הרע, וא"כ כשבסופו של דבר עומדים על המנין אסור, וא"כ גם בכתב אסור.

וכה ראיתי בתשובת כתב סופר [יו"ד סי' ק"ו] העתיק מאביו מרן החתם סופר שהוכיח מסוגיית הש"ס יומא שם דאפילו מונה בכתב ולא מוציא בפיו אסור, דאל"ה למה ליה בזק וטלאים לשאול המלך ויואב נמי אמאי לא מנה בכתב וכו',

והוכיח זה מלשון לא יספר דמשמע אפי' בכתב וכו' יעשה, ש"מ דפשיטא ליה להחת"ס דהאיסור לעמוד על המנין, ואף על פי שהובא בשם הרלב"ג [פ' במדבר] שר"ל שבכתב אין איסור, פשיטא שאין זה יסוד בהלכה נגד המפורש מהחת"ס להלכה, כיון שפסק למעשה.

וסוגיא דעלמא דאפילו ע"י דבר אחר אסור אם הוא שלא לצורך כשיטת הרד"ק [בשמואל ב' - כ"ד], וכן נשאלתי ממושרד ראש השלטון לחזו"ד העניה בזה, וכתבתי שאין בידי ליתן הוראה להיתר דגם אם נדון זה ע"י דבר אחר, מי יודע אם זה צורך באמת, אמנם היות שכתבו לי השלטון כי הם מוכנים לוותר בשאלונים שלהם על חלק המספר, ולהסתפק בחלק הסטטיסטי, וא"כ הפקיד לא יספור מן הסתם, אף על פי שבסוף הם במשרד הראשי יעמדו על המספר. ונתתי עצה שיכתוב כל אחד על השאלון במפורש שהוא מוכן ליתן נתונים סטטיסטיים אבל לא להיות מנוי, וגם בזה כולי האי ואולי ואינו ברור אצלי. ואם אפשר להמנע מכ"ז טוב יותר. עכ"ד. ועיין מש"כ בעניי שבט הלוי ח"א סי' ל"ד.

[ובספר דרך שיחה ע' ת"ז מביא ממרן הגר"ח חיים קנייבסקי שליט"א הביא, שלאחר פטירת החזו"א היה בארץ ישראל ענין גדול שרצו לעשות מפקד ולמנות את כולם, היו רבנים שהתירו, ואבא זצ"ל שלחני לרבי ראובן כץ זצ"ל רבה של פ"ת שישתדל לאסור בזה, היתה אסיפה גדולה והוא צעק שזה סכנה, והועיל שעכ"פ לא התירו].

ובקיצור שו"ע [סי' ט"ו סעיף ג'] הביא שנוהגים למנות אנשים בביהכנ"ס למנין באמירת הפסוק הושיעה את עמך וגו' שיש בו עשרה תיבות ע"כ. וכן הביא בספר לבושי מכלול [סי' ד' אות מ"ב] ע"ש.